

УДК 37.018.1(510)
К 17

Любов КАЛАШНИК

ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СИРІТСТВА У КНР

Розглядається проблема торгівлі дітьми в КНР як джерело підвищення кількості сиріт як біологічних (внаслідок фактичної відсутності батьків), так і соціальних (внаслідок продажу дітей як робочої сили та оформлення батьківства на треті особи). Також містяться відомості щодо соціальних програм Уряду з питань превенції випадків продажу дітей.

Ключові слова: діти-сироти, продаж дітей, КНР, соціальне сирітство, піклування про дітей-сиріт.

Постановка проблеми. Свобода людини є однією з головних цінностей у сучасному світі, тому в законодавстві більшості країн свобода характеризується як головне право людини і громадянина. У Декларації прав дитини 1959 р. сказано, що діти потребують особливої охорони і піклування і їм повинен бути створений спеціальний міжнародний правовий захист від всіх злочинних посягань. Права і свободи дітей перебувають під особливим захистом як міжнародного права (Декларація про права дитини, Конвенція про права дитини, Гаазька конвенція про захист дітей і співробітництва в галузі міждержавного усиновлення тощо), так і внутрішнього законодавства кожної країни. Саме тому за ініціативи Міжнародного дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в 1989 р. була прийнята Конвенція про права дитини, яка відкрита для підписання її всіма державами. Цей документ поклав на держави обов'язок захищати дитину від усіх форм експлуатації та інших протиправних дій.

Для України проблема торгівлі дітьми, фактично, розпочалася з масового незаконного усиновлення українських дітей іноземними

громадянами. Як було встановлено спеціальною слідчою комісією Верховної Ради України, ці дії мали характер завуальованої торгівлі неповнолітніми. Проте, слід зазначити, що останнім часом намітилися певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми торгівлі людьми як пересічних громадян, так і представників владних структур. В Україні створено правову базу для боротьби з торгівлею людьми: КК України в ст. 149 встановлює відповідальність за цей вид злочину, розроблено урядову програму щодо запобігання торгівлі жінками і дітьми. До речі, Україна стала третьою державою Європи, поряд з Бельгією і Німеччиною, які на законодавчому рівні визнали торгівлю людьми тяжким злочином [3, 6]. Однак для досягнення ще більш впевнених результатів нашої країні варто ознайомитися з досвідом інших держав щодо впровадження соціальних програм та превенції випадків торгівлі неповнолітніми.

Аналіз попередніх досліджень. Визначаючи актуальність розв'язання питання про недопущення та превенцію випадків торгівлі людьми і дітьми зокрема, сучасна українська наука, як і європейська загалом, вирізняється браком робіт соціально-педагогічного спрямування з означеного питання. На сьогоднішній день обговорення питань протидії випадкам торгівлі дітьми звужується до матеріалів преси, висвітлення юридичних основ боротьби з цим соціальним явищем (Л. Єгорова, Є. Мізуліна, О. Пристанська тощо), матеріалами та звітами різноманітних українських і міжнародних громадських організацій, спостерігачів ООН, ЄС тощо. Окремі педагогічні питання запобігання випадкам торгівлі дітьми висвітлені у роботах Н. Бугаєць, С. Вегера, О. Калашник, Є. Левченко, І. Мельнікова, В. Панока, І. Трубавіної, О. Удалова, І. Шваб тощо. На жаль нами не було знайдено робіт, які розглядають питання торгівлі дітьми у зв'язку з проблемою збільшення кількості дітей-сиріт за рахунок цієї категорії осіб.

Питання закордонного досвіду соціально-педагогічної роботи у окресленому напрямі розглядаються у працях А. Бекмагамбетова (Казахстан), Ю. Бжиської (США), Н. Ганенко (Канада), З. Данілова (РФ), В. Іваненко, Н. Кулакова, О. Петрашук (міжнародний досвід) тощо. Китайський досвід боротьби з цим соціальним явищем дотепер не став об'єктом дослідження у вітчизняній фаховій

літературі. Однак і самі китайці не дуже радо висвітлюють питання, пов'язані з торгівлею людей в країні. По-друге, складністю офіційного отримання інформації. У КНР доступні офіційні лише ті статистичні дані, що характеризують кількість врятованих органами внутрішніх справ із сексуального рабства жінок і викрадених дітей. По-третє, деякі родини розцінюють продаж дитини як позбавлення фінансового тягаря та навіть засобу заробітку. Тому природно, що до органів внутрішніх справ вони не звертаються, а якщо дитина їм повертається у примусовому порядку, намагаються заперечувати своє батьківство.

Питання продажу дітей у зв'язку з питанням соціального сирітства розглянуті в монографії проф. Ван Ітао “Освіта у сільських районах та соціальна мобільність населення: дослідження у Інсьян” (Ханьжоу, 2008), яка, по суті, є єдиним науковим дослідженням з цього питання у площині соціології та педагогіки в КНР.

Мета статті – ознайомити українських науковців з китайським досвідом запобігання випадкам торгівлі дітьми засобами педагогічних та соціальних програм задля недопущення зросту кількості дітей-сиріт у країні.

Торгівля жінками і дітьми стала в останні десятиліття серйозною загальнонаціональною проблемою Китаю. Так, за офіційними даними, щорічно на внутрішньому ринку Китаю її жертвами стають майже 10 тис. жінок і дітей, з яких діти складають 10% [6, 139]. Крім внутрішньої торгівлі жінками та дітьми, в Китаї поширена і транскордонна торгівля людьми, обсяги якої також постійно зростають. Якщо ця тенденція не буде подолана, Китай стане, на думку експертів ЮНІСЕФ, центром торгівлі людьми в Азії [4, 139]. За даними МВС Китаю, тільки в 2005 – 2010 рр. поліцією було звільнено 72 тис. жінок і дітей, заарештовано 143 тис. осіб, які займалися торгівлею людьми [1].

Можна сказати, що у Китаї проблема продажу дітей має історичне коріння. Продаж дитини до багатой родини, в услужіння, до “веселого кварталу”, до трупи “пекінської опери” чи мандрівного цирку – було звичайною практикою позбутися зайвого рота чи небажаної дитини в селянських родинах Класичного Китаю. Батьки отримували грошову винагороду (а часто віддавали дитину “за борги”) та майбутнє дитини їх більше не стосувалося. Таку саму

участь було уготовано і дітям, які народилися у несприятливі (за місцевими віруваннями чи розкладом гороскопу) дні, мали фізичні вади, родимі плями, незвичний вигляд тощо. Їх або продавали до цирків чи балаганів, або просто фізично позбувалися.

Також у Китаї існувала низка професій, щоб досягти певного рівня в яких, треба було починати навчання змалечку. До таких належать: циркач, актор Пекінської опери. Передаючи дитину у такий заклад, батьки підписували документи, що дитина переходить у власність вчителя та закладу. Зазвичай більше дитина ніколи своїх батьків не бачила, а батьки не цікавилися її здоров'ям і життям. Якщо родина була у скрутному матеріальному становищі, нерідко хлопчика можна було віддати у євнухи (за хлопчика-євнуха до 6 років можна було виручити непогані гроші). Для цього зазвичай батьки власноруч скальпували дитину. У майбутньому такий хлопчик міг зробити непогану кар'єру і потрапити в услужіння навіть до імператорського двору.

У Китаї, де в сім'ях традиційно віддають перевагу нащадкам чоловічої статі, в умовах жорсткої демографічної політики, що дозволяє більшості сімей мати тільки одну дитину, склалися сприятливі умови для формування ринку викрадених і покинутих дітей. Хлопчики, як правило, "оцінюються" у більші суми, ніж дівчинки, однак попит на дівчаток більший – вони доступніші бідним родинам, які не можуть завести дитину.

У придбанні дітей зацікавлені кілька груп населення: бездітні пари, які не хочуть проходити офіційну процедуру усиновлення у зв'язку з її складністю і високою вартістю; сільські жителі, яким потрібні робочі руки для роботи в господарстві; сім'ї, у яких народжуються винятково дівчинки, а вони хочуть мати хлопчика; власники невеликих підприємств, що прагнуть знизити витрати на оплату праці працівників; неодружені чоловіки (як правило, у віці 50 – 55 років) що проживають у сільській місцевості та які бажають обзавестися дитиною для того, щоб було кому передати майно і розраховувати на добрий догляд у старості [2, 208 – 212].

Остання категорія «покупців» сформувалася відносно недавно як наслідок масового винищення дівчаток на початку 80-х рр. ХХ ст. Для того, щоб мати можливість народити нащадка чоловічої статі,

китайці (особливо у південних провінціях) масово позбувалися новонароджених дівчаток. Після серії гучних кримінальних справ і винесення смертних вироків лікарям і медсестрам, які за певну плату вбивали немовлят жіночої статі і видавали батькам довідки про те, що дівчинка народилася мертвою, а також смерті жінок, які померли від абортів на пізніх термінах після того, як дізналися, що носять дівчинку, в КНР було офіційно заборонено говорити батькам статтю майбутньої дитини. Проте наслідком цього “буму хлопчиків” сьогодні є те, що в сучасному КНР чоловіків репродуктивного віку більше (в середньому – 118 чоловіків на 100 жінок; а в південних провінціях ця цифра досягає 130 чоловіків на 100 жінок). Також, за статистикою хлопчиків народжується зараз більше (107 – 110 хлопчиків на 100 дівчаток [4, 139]).

Перераховані вище групи “потенційних покупців” готові платити гроші за кинутих, викрадених дітей або таких, що продаються власними батьками. Можливість заробити без особливого ризику на продажі дітей призвела до появи злочинних груп, які спеціалізуються на торгівлі дітьми та інтенсифікації цього бізнесу. Дітей викрадають для продажу і з метою експлуатації у сфері сексуальних послуг і на виробництві. У деяких випадках дітей навіть ростять для продажу.

Китайські засоби масової інформації називають торгівлю дітьми “важким пережитком феодального минулого”, коли життям і долею дитини розпоряджався батько як своєю приватною власністю. Китайська приказка говорить: “Добрий син зробить те, що скаже батько, а гарна дочка – вийде заміж за того, на кого батько вкаже”. Подібний принцип виховання дітей домінував у Китаї кілька тисячоліть і міцно увійшов у свідомість нації. На жаль, незважаючи на роз’яснювальну роботу і прийняття Китаєм більшості міжнародних документів, що гарантують захист дитини, повагу її гідності, дотримання прав, у сільській місцевості означений принцип ставлення до дітей домінує досі.

За немовлята чоловічої статі можна отримати від 6 до 8 тисяч юанів (\$1 000 – 1 250) або навіть 9 000 юанів (\$1 500) від родин, що відчайдушно бажає хлопчиків. Дівчинки коштують дешевше – від 3 до 5 тисяч юанів (\$500 – 850). Середня зарплата в сільській місцевості приблизно 400 юанів (\$60) на місяць [6, 142].

За неофіційними даними, щорічно в країні продається і купується кілька тисяч дітей. Дівчаток купують частіше, ніж хлопчиків, причому часто не як дочок, а як прислугу або майбутню наречену для сина (у такому випадку не треба робити дорогі подарунки родині нареченої, організовувати весілля та миритися з родичами. Фактично дівчина стає власністю родини чоловіка. Цей варіант одруження також використовується коли наречений має фізичні чи психічні вади). Нерідко ініціаторами продажу стають самі батьки, які не можуть прогодувати дитину. У 2010 р. в Китаї була заарештована сімейна пара, яка торгувала власними дітьми. За останні кілька років вони продали трьох новонароджених синів, ціна за кожного з яких становила від \$600 до \$1 300. Свою новонароджену дочку батьки продали за \$160 і 5 кг яєць [6, 143]. З 1 січня до 15 липня 2012 р. в КНР було порушено 812 кримінальних справ за фактом продажу дітей і неповнолітніх (посередництво) і попереджено спробу продажу 231 дитини [1]. У вересні 2012 р. у пров. Юньнань було викрито угруповання, що протягом 9 років примушувало 15 жінок народжувати дітей для продажу. Загалом була народжена 121 дитина [5, 41].

Згідно з матеріалами китайської преси, “географія” подібних злочинів досить широка. Факти торгівлі дітьми і судові процеси над торговцями зафіксовані в провінції Гуансі, Юньнань, Шандун, Аньхой, Цзянсу, Гуандун, Хебей, Хенань. Серед продавців, як правило, медичний персонал клінік, де є пологові відділення; мігрантки, які не мають житла і постійних заробітків; жінки, що не перебувають у шлюбі; учениці шкіл з підготовки до університету та коледжів (неповнолітні). Вартість дітей варіює від \$120 при перепродажі до \$2,2 тис., середня первинна вартість дитини – \$200. Необхідно також відзначити наявність чіткої спеціалізації серед злочинних угруповань, що займаються торгівлею дітьми: вербувальники майбутніх матерів, інформатори, медичний персонал, чиновники, які оформлюють документи для покинутих дітей, перевізники, контролери, постачальники. Перевізниками дітей застосовуються психотропні засоби, вербувальники детально продумують обман майбутніх матерів і прийомних батьків. Більшість торговців – молоді чоловіки від 22 до 37 років – селяни, безробітні, водії таксі, автобусів, працівники залізниць [7, 250].

Надалі люди, що купили дитину і бажають її легалізувати (зробити для неї документи), просто купують ці документи також у посередників (нерідко послуги з продажу дитини та продажу документів надає одна і та ж “фірма”), або навіть у державних чиновників “по знайомству” (так, у провінції Хенань достатньо легко зареєструвати куплену дитину за 5 тис. юанів (\$963) [7, 251]). Якщо вікова різниця між батьками і дитиною дуже впадає в очі, то дитину зазвичай видають за “внучатого племінника” або “сина/дочку племінниці”, яка мешкає в селі та має негаразди з чоловіком. При наявності документів, така дитина може поступити в садок або школу за місцем проживання нової сім’ї за заявою від батьків і клопотанням з місця роботи батьків або будинкового комітету. Також звичайною практикою є переїзд сім’ї на нове місце проживання. Можна сказати, що китайське суспільство толерантно (чи, радше, індиферентно) ставиться до випадків купівлі дітей бездітними сім’ями для легального проживання у містах (краще нехай так дитина живе, ніж брудною, нікому непотрібною і в селі).

На державному рівні сьогодні в країні створений спеціальний банк, у якому зберігаються дані про ДНК батьків викрадених дітей. Китай першим у світі почав використовувати банк даних про ДНК батьків дітей, що зникли, з метою боротьби з торгівлею дітьми [1]. Також ДНК-процедура проводиться органами внутрішніх справ при поверненні дитини до родини у тих випадках, коли батьки її не визнають, або між викраденням та поверненням дитини пройшов довгий час. У випадках, коли батьки її не визнають, процедура ДНК-тестування проводиться за рахунок батьків дитини, якщо це доведе їхнє батьківство [5, 40]. Також у цьому випадку для родини призначається громадський спостерігач (обирається місцевою громадою) та соціальний куратор (призначається з спеціалістів місцевої соціальної служби у складі поліції), які контролюють виконання батьками своїх батьківських обов’язків інколи навіть до досягнення дитиною повноліття.

Можна виокремити деякі фактори, що зумовлюють наявність пропозиції неповнолітніх для продажу сьогодні в КНР:

- бідність, необхідність виживати в умовах ринку;

- порушення родинами в сільських районах політики планування сім'ї (незаплановані діти, особливо дівчатка), народження дітей жінками, які не перебувають у шлюбі;

- народження дітей парами, в яких батьки самі є “неврахованими” або “незаконнонародженими”;

- існування значної кількості кинутих немовлят-дівчаток (через переваги, що надаються хлопчикам), дітей з вродженою патологією, безпритульних дітей, які втікають із дому через відсутність турботи про них з боку батьків;

- незнання або нерозуміння небезпек, що підстерігають неповнолітніх дівчат при пошуку роботи у великих містах;

- несприятливі психологічні умови, насильство в батьківських сім'ях [5, 43].

Також існують досить чіткі умови формування попиту, що сприяють інтенсифікації торгівлі дітьми в КНР:

- розвиток секс-туризму в Китаї і сусідніх країнах;

- статевий дисбаланс, попит на наречених у сільських районах породжує бажання певної частини сільського населення КНР удочеряти дівчаток як майбутніх дружин своїм синам, дармових робочих рук у господарстві;

- бажання іноземців усиновляти і удочеряти китайських дітей;

- попит на дешеву або дармову працю у домашньому господарстві, виробництві іграшок, біжутерії, текстилю тощо;

- слабкий контроль з боку місцевої влади за виконанням чинних законів (випадки свідомого спотворення демографічної політики деякими чиновниками на місцях перетворюють контроль за плануванням сім'ї на джерело власного збагачення відповідальної особи шляхом продажу дозволу на планове дітородіння позапланових других дітей, незважаючи на чинне положення про те, що в сільській місцевості сім'ям дозволено мати другу дитину, у випадку, якщо перша – дівчинка)

- недосконалість закону про планування сім'ї, процедури усиновлення, Кримінального кодексу часто робить неможливим застосування суворих заходів покарання (аж до страти), передбачених законом проти торговців дітьми і, особливо, батьків, що

кидають власних дітей. Кидають і продають власних дітей, як правило, сільські жителі, які не знають про існування відповідних законів або не вважають, що, кидаючи або продаючи власних дітей, вони вчиняють злочин, порушують права дитини. Такі батьки переконані, що рішення про долю власної небажаної дитини – це винятково їх право;

- корупція серед представників правоохоронних органів і чиновників;

- слабка інформованість і толерантність населення до випадків купівлі-продажу дітей; брак юридичних знань у населення; відсутність належного державного контролю за долею новонароджених загалом (у тому числі не існує практики обов'язкових візитів медичного персоналу до дітей грудного віку в перший рік життя);

- слабке висвітлення засобами масової інформації наслідків торгівлі дітьми і людьми загалом для соціуму [6, 149].

Зазначені фактори ставлять проблему продажу дітей в КНР в один ряд з такими глобальними питаннями, як подолання бідності, неписьменності, забезпечення країни питною водою, безробіття тощо.

Уряд, застосовуючи, з одного боку, жорсткі адміністративні методи, для боротьби з означеним соціальним явищем також використовує заходи педагогічного впливу на населення. По-перше, широко впроваджуються програми, які репрезентують продаж дітей як кримінальний злочин та чітко називають види і терміни покарання, що застосовуються у країні. Сьогодні заняття з права включено до навчальних програм усіх без винятку закладів освіти (навіть курси підвищення кваліфікації для керівного складу КПК мають у розкладі заняття з вивчення Цивільного, Адміністративного та Карного Кодексу країни). На цих заняттях наголос робиться на вивчення положень національного законодавства, загальноправовим аспектам відводиться значно менше часу. В школах заняття з правознавства є частиною навчальної дисципліни “Політика” та мають на меті озброїти дитину практичними знаннями щодо своїх прав, а також дати їй основні відомості про покарання за неправомірні дії, переконати її у необхідності вивчення положень Конституції та інших основних нормативних актів країни задля

розуміння правильності та логічності державного устрою, правових та соціальних процесів, що відбуваються у країні.

По-друге, уряд всіляко заохочує традиційну для Нового Китаю систему закріплення міського населення за певним місцем роботи та компактного проживання працівників одного підприємства в районі, побудованому даними підприємством – *данвей* (單位) або *сяочу* (小区) – яка передбачає певні обов'язки сусідів один перед одним та перед державою в особі органів місцевого самоврядування та служб громадського порядку. Зазвичай данвей має розвинену інфраструктуру – пральню, дитячий сад, ринок, початкову школу – всередині самого райончика, що зазвичай складається з 10 – 15 будинків, має охорону і на ніч ворота зачиняються на ключ. Актив данвей також є безпосереднім органом, який контролює життя дітей у райончику. Його обов'язком є контролювати умови життя дитини, повідомляти відповідним структурам про випадки зникнення дітей, перевіряти легітимність появи дітей у данвей (пологи, усиновлення).

По-третє, одним із пріоритетних напрямів соціальної політики китайського керівництва на сучасному етапі є викорінення бідності в селі. У вересні 2001 р. китайські ЗМІ опублікували виступ Цзян Цземіня і прийняту тоді ж Програму подолання бідності в селі на 2001 – 2021 рр. Оголосивши наступ на сільську бідність, Пекін керується і цілком практичними соціально-економічними міркуваннями – інтересами забезпечення соціально-політичної стабільності в селі, прагненням стримати зростання погано контрольованої сільської міграції до міст, необхідністю реально підвищити купівельну спроможність селян для стимулювання внутрішнього попиту, що в умовах погіршення економічної ситуації у світі вносить основний внесок у підтримання прийнятних темпів економічного зростання, певним чином розв'язати проблему “підкидання державі” і прямого продажу дітей в економічно більш розвинені регіони країни.

Висновки. Боротьба з випадками продажу дітей є важливою частиною урядових програм КНР з соціального захисту дітей-сиріт та скорочення чисельної кількості дітей-сиріт у країні. Вважається, що продаж дітей батьками збільшує кількість як

біологічних (у випадках, коли неможливо знайти батьків або довести батьківство; тоді дитина передається до закладів соціального піклування), так і соціальних сиріт (коли дитина потрапляє фактично у рабство, але документи на батьківство є офіційно оформленими на треті особи – зазвичай, на померлих в тій самій громаді, де розмішено виробництво).

Подальшого дослідження потребує використання КНР педагогічних програм (заохочення суспільства, просвітницька робота з населенням тощо) в галузі боротьби з випадками продажу дітей.

Література

1. Агенство Синьхуа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russian.xinhuanet.com/russian/>.
2. Ван І. Освіта у сільських районах та соціальна мобільність населення : дослідження у Інсян / Ітао Ван. – Ханьчжоу, Social Sciences Academic Press, 2008. – 288 с. (кит. мовою).
3. Запобігання торгівлі неповнолітніми в Україні : звіт за результатами досліджень діяльності громадських та державних організацій у містах Житомирі, Ржищеві та Кагарлику / Центр соціально-психологічних досліджень Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2010. – 43 с.
4. Коновалов Е.А. Демографическое завтра Китая / Е. Коновалов, Е. Селиванова // Проблемы Дальнего Востока. – 1989. – № 2. – С. 137 – 144.
5. Лі Г., Чжан В. Повернули людям “Радість небес” / Гуансюй Лі, Ванюн Чжан // Відомості КНР. – 2013. – № 3 (134). – 97 с. – С. 40 – 43 (кит. мовою).
6. Почагина О. Торговля женщинами и детьми в современном Китае / О. Почагина // Проблемы Дальнего Востока. – 2007. – № 1. – С. 139 – 155.
7. Yoxall J.W. Disparities among the Orphans of China / J.W. Yoxall // Southeast Review of Asian Studies. – 2007. – Volume 29. – P. 248 – 54.

Калашник Любовь. Торговля детьми как источник повышения уровня сиротства в КНР. Рассматривается проблема торговли детьми в КНР как источник повышения количества как сирот биологических (вследствие фактического отсутствия родителей), так и сирот социальных (в результате продажи детей в качестве

рабочей силы и оформления отцовства на третьи лица). Также содержатся сведения о социальных программах Правительства КНР по вопросам превенции случаев продажи детей.

Ключевые слова: дети-сироты, продажа детей, КНР, социальное сиротство, забота о детях-сиротах.

Kalashnyk Lyubov. Sale of children as a source of raising the orphanage level in China.The problem of child trafficking in the PRC as a source for increasing the number of orphans both biological (due to the absence of parents) and social (as a result of the salving children for labor and execution of fake paternity) is under consideration. The article also contains information about the PRC Government social programs on the Prevention of children sale.

Key words: children, orphans, children sale, China, social orphanage, caring for orphans.